

نقش کتابداران، خدمات اطلاع‌رسانی و میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی آنان

زهراکاشی^۱، دکتر محسن نوکاریزی^۲، دکتر اعظم صنعت جو^۳

تاریخ ارسال: ۱۳۹۶/۰۵/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۸/۱۶

چکیده

هدف: مقاله با هدف بررسی نقش کتابداران، خدمات اطلاع‌رسانی و میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی آنان نوشته شده است.

روش: پژوهش حاضر از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد بود. حجم کل جامعه آماری شامل ۱۲۲۶۰ نفر متشکل از ۸۱۰۰ نفر کارشناسی ارشد و ۴۱۶۰ نفر دکتری بود. از این تعداد، ۲۳۶ نفر از دانشجویان به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای غیرنسبتی به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار سنجش پرسش‌نامه بود. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی و نرم افزار اس پی اس تجزیه و تحلیل گردید.

یافته‌ها: میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان در حد متوسط بود. همچنین وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان، پایین‌تر از حد مطلوب بود. از سوی دیگر، میزان استفاده دانشجویان از خدمات اطلاع‌رسانی در سطح متوسط قرار داشت. بین میزان سواد

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.

zahrakashi2013@gmail.com

mnowkarizi@um.ac.ir

asanatjoo@gmail.com

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.

۳. گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.

اطلاعاتی و میزان اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود داشت. یافته‌ها نشان داد نقش کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در سطح متوسط قرار دارد. همچنین شرکت در کارگاه‌های آموزشی توانسته تأثیری در میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان داشته باشد. بین نمره دانشجویان به مهارت‌های ارتباطی کتابداران و میزان اضطراب اطلاع‌یابی آنان، رابطه معنادار مثبتی وجود داشت. بین میزان استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی و میان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی رابطه معنادار مثبتی برقرار بود. یافته‌ها نشان داد بین میانگین نمره‌های اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان و متغیر جنسیت و حوزه تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد، در حالی که این تفاوت در مقطع تحصیلی مشاهده شد. در ادامه، تفاوت معناداری بین میانگین نمره‌های سواد اطلاعاتی و متغیرهای جنسیت، حوزه تحصیلی و مقطع تحصیلی مشاهده نشد.

اصالت/ارزش: شناخت برخی از عوامل مختلف که می‌تواند فرایند اطلاع‌یابی افراد را تحت تأثیر قرار دهد تا جایی که آنان را دچار اضطراب کند، ضروری به نظر می‌رسد. نتایج این پژوهش با تأکید بر نقش کتابداران، میزان استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی و سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش می‌تواند مورد توجه کتابداران و مسئولان دانشگاهی قرار بگیرد تا جایی که علاوه بر شناخت عوامل تأثیرگذار، گام‌هایی در جهت رفع آن برداشته شود.

کلیدواژه‌ها: کتابداران، خدمات اطلاع‌رسانی، مهارت سواد اطلاعاتی، سواد اطلاعاتی، اضطراب اطلاع‌یابی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، دانشگاه فردوسی مشهد.

مقدمه

حجم گسترده و بی‌شمار اطلاعات و به‌دنبال آن رشد سریع و پیشرفت‌های فناوری‌های اطلاعاتی سبب شده است افراد از هر سو، چه در محیط‌های کاری، تحصیلی و حتی شخصی خود در احاطه اطلاعات باشند. گوناگونی منابع اطلاعاتی مانند کتاب‌ها، رسانه‌ها، و به‌ویژه محیط‌های مجازی چون اینترنت و وب‌سایت‌ها سبب شده است افراد در معرض اطلاعات عموماً پالایش نشده‌ای قرار بگیرند که ممکن است درباره‌ی درستی و نادرستی آن نتوان به یقین رسید. تعامل توأم با ابهام با هر پدیده‌ای از جمله اطلاعات، اضطراب‌زاست. از این رو، عصر اطلاعات پیامدهایی چون آلودگی

اطلاعات^۱، سرریز اطلاعات^۲ و اضطراب اطلاعات^۳ را به همراه داشته است.

در واقع، اضطراب اطلاع‌یابی زمانی پدید می‌آید که افراد نتوانند اطلاعات موجود را به‌گونه مطلوبی گردآوری، پردازش، سازماندهی و دسترس پذیر کنند. بنابراین، به سبب تبعات ناشی از دسترسی نداشتن به اطلاعات مناسب و مورد نیاز و در نتیجه، ارضانشدن نیازهای اطلاعاتی مرتبط، به لحاظ روان‌شناختی، دچار اضطراب اطلاع‌یابی خواهند شد و نخواهند توانست از اطلاعات موجود به‌طور مناسب و اثربخش سود جویند.

این کیفیت ناپایدار و کمیت وسیع اطلاعات، ضروری می‌نماید که افراد ملزم به یادگیری و کسب مجموعه‌ای از مهارت‌ها شوند که بتوانند به‌گونه‌ای مناسب به اطلاعات مورد نیاز خود دسترسی یابند، از درستی آن اطمینان حاصل کنند و در نهایت به رضایتمندی آنان از فرایند جستجو منتج شود. از ابزارهایی که می‌تواند کاربران را به نحو مطلوبی در کسب این مهارت‌ها یاری رساند، آموزش سواد اطلاعاتی به استفاده‌کنندگان در استفاده از منابع اطلاعاتی است. فرد با سواد اطلاعاتی می‌تواند افزون بر تشخیص نیاز اطلاعاتی خویش و شناخت منابع بالقوه اطلاعات، به منابع اطلاعاتی مشتمل بر منابع رایانه‌ای و دیگر فناوری‌ها دسترسی پیدا کند و با ارزیابی و سازماندهی اطلاعات به دانشی نودست یابد (دویل^۴، ۱۹۹۲). کتابداران و خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از دیگر ابزارهایی هستند که می‌توانند دسترسی به اطلاعات، به‌ویژه اطلاعات مفید و متناسب با نیاز اطلاعاتی کاربران را فراهم آورند. این دسترسی به واسطه وجود کتابداران (به‌ویژه کتابداران بخش مرجع و اطلاع‌رسانی) از سرعت، کیفیت و اطمینان بیشتری برخوردار خواهد بود. بنابراین، کتابداران با درک درستی از جایگاه و

1. Information pollution
2. Information Overload
3. Information Anxiety
4. Doyle

اهمیت نقش خود و تلفیق برخی از مهارت‌های حرفه‌ای، از جمله مهارت‌های ارتباطی (کلامی و غیرکلامی)، مهارت‌های فناوری اطلاعات، تعهد و دانش موضوعی، و همچنین به عنوان آموزش دهندگان سواد اطلاعاتی، می‌توانند به گونه‌ای مؤثر کاربران را تا رسیدن به نتیجه مطلوب یاری برسانند.

اضطراب اطلاع‌یابی یکی از انواع اضطراب‌هایی است که می‌توان گفت پژوهشگران، دانشجویان و یا حتی اعضای هیئت علمی ممکن است کم‌وبیش به آن دچار شوند. از آنجا که افراد در جوامع آموزشی به ناچار در تعامل با اطلاعات و نیازمند جستجوی اطلاعات و ملزم به استفاده از منابع اطلاعاتی هستند، اضطراب ناشی از جستجوی اطلاعات را می‌توان یکی از شایع‌ترین انواع اضطراب در محیط‌های دانشگاهی دانست (کولثاو^۱، ۱۹۹۱؛ بوستیک^۲، ۱۹۹۲).

در نظریه کولثاو «اصل عدم اطمینان» جایگاه ویژه‌ای دارد. این اصل که مبین یک نوع وضعیت شناختی و عاطفی است، زمانی مطرح می‌شود که دانشجویان درباره موضوع پژوهش خود مطمئن نیستند یا در فهم‌شان از موضوع نقص یا کاستی وجود دارد (نوکاریزی و داورپناه، ۱۳۸۵). در واقع، می‌توان گفت زمانی که فرد در مواجهه با حجم عظیمی از اطلاعات قرار می‌گیرد، دچار این تردید می‌شود. این احساس مربوط به زمانی است که جستجوگر اطلاعاتی، هنوز به درک صحیحی از اطلاعات مورد نظر خود نرسیده است.

از سوی دیگر «کولثاو» (۱۹۹۱) با مطرح کردن ناحیه مداخله^۳ در فرایند جستجو، نقش کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی را به عنوان ابزارهای کمکی در فرایند جستجوی اطلاعات بیشتر مورد توجه قرار می‌دهد، به گونه‌ای که در این ناحیه هم کتابداران در جهت یاری به دانشجویانی که در پی اطلاعات بودند تلاش مؤثرتری داشتند و هم

1. Kuhlthau
2. Bostic
3. Zone of Intervention

اطلاعات دریافتی از ربط موضوعی بیشتری برخوردار بود. حال، باید دید کتابداران که از آنها به عنوان افرادی که توانایی شناخت، ارزیابی، سازماندهی و اشاعه منابع اطلاعاتی را دارند و نیز به عنوان مهم‌ترین و معتبرترین مشاوران اطلاعاتی و متولیان آموزش مهارت‌های اطلاعاتی یاد می‌شود (فتاحی، ۱۳۸۳)، از چه راه‌هایی و تا چه میزان می‌توانند جستجوگران را از سردرگمی در شناسایی منابع اطلاعاتی رهایی بخشند و آنها را در شناسایی اطلاعات مفید یاری دهند؟ آیا ورود به ناحیه مداخله توسط کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی، می‌تواند اضطراب ناشی از عدم اطمینان را در کاربران کاهش دهد؟ در این زمینه، گذشته از خود کتابداران، برون‌داد عمل آنان، یعنی انواع خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها، نظیر فهرست‌های برخط و وب‌سایت‌های کتابخانه‌ای و آموزش سواد اطلاعاتی نیز باید مورد توجه قرار گیرد تا بتوان تأثیر هر یک از این موارد را از جنبه نقش و تأثیرشان در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی کاربران بررسی کرد.

هدف پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد و نقش و کارکرد کتابداران و خدمات اطلاع‌رسانی و همچنین سواد اطلاعاتی در کاهش این اضطراب است.

پرسش‌های پژوهش

۱. دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه میزان از مهارت‌های سواد اطلاعاتی برخوردار هستند؟
۲. دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه میزان از خدمات اطلاع‌رسانی در راستای رفع نیازهای اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند؟
۳. دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه حد در فرایند جستجوی اطلاعات دچار اضطراب اطلاع‌یابی می‌شوند؟
۴. کتابداران تا چه میزان می‌توانند در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان

تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مؤثر باشند؟

۵. شرکت در کارگاه‌های آموزشی (سواد اطلاعاتی و مانند آن) تا چه میزان می‌تواند اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی را کاهش دهد؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی و اضطراب اطلاع‌یابی آنها رابطه معناداری وجود دارد.

۲. بین میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی از خدمات اطلاع‌رسانی و اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

۳. بین نمره دانشجویان تحصیلات تکمیلی به مهارت‌های ارتباطی کتابداران و اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

۵. بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی حوزه‌های تحصیلی مختلف (علوم انسانی، علوم، فنی و مهندسی، کشاورزی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۶. بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معناداری وجود دارد.

۸. بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی حوزه‌های تحصیلی مختلف (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۹. بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معناداری وجود دارد.

پیشینه پژوهش

یافته‌های پژوهشی که به بررسی میزان اضطراب اینترنتی اعضای هیئت علمی دانشگاه بیرجند پرداخت، حاکی از آن بود که پاسخگویان جامعه مورد بررسی بیش از حد

متوسط (نمره ۸۷) اضطراب اینترنتی از خود بروز دادند. همچنین میان اعضای هیئت علمی حوزه‌های مختلف، از نظر اضطراب اینترنتی تفاوت معناداری وجود نداشت و نیز بین میزان اضطراب اینترنتی اعضای هیئت علمی و میزان شناخت آنها از اینترنت، رابطه معناداری وجود نداشت. حجم نمونه این پژوهش شامل ۱۸۷ نفر از اعضای هیئت علمی بود که پنج سال از سابقه تدریس آنها می‌گذشت. این حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای غیرنسبتهی انتخاب شدند و از پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار پژوهش استفاده شد (فرهادی، ۱۳۹۰).

«میهمانچی و دیگران» (۱۳۹۰) رابطه متغیرهای شخصیتی با اضطراب اینترنتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران و آزاد اسلامی شهر ساری را مطالعه کردند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد دانشجویان مورد مطالعه از سطح اضطراب اینترنتی پایین‌تر از حد متوسط برخوردار بودند.

نتایج پژوهش «عرفان‌منش» (۱۳۹۱) که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و حجم نمونه‌ای شامل ۳۵۷ نفر از دانشجویان ایرانی در حال تحصیل در دانشگاه مالزی انجام شد، نشان داد اضطراب آنان در حد متوسط قرار داشت. وی در این پژوهش بیش‌ترین میزان اضطراب را در عامل «موانع مربوط به منابع اطلاعاتی» و کم‌ترین میزان اضطراب را در «موانع مربوط به رایانه و اینترنت» گزارش کرد. در این پژوهش از کتابدار به‌عنوان یکی از عوامل اضطراب‌زا نام برده شد.

«خوشیان» (۱۳۹۲) در پژوهشی پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه، سنجش اضطراب اینترنتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را در فرایند جستجوی اطلاعات بررسی کرد. نتایج حاکی از آن بود که تفاوت معناداری بین میانگین نمره‌های اضطراب اینترنتی جامعه مورد مطالعه و نمره متوسط اضطراب اینترنتی (۶۰) وجود داشت. همچنین مشخص شد که اضطراب آنها به‌طور معناداری در جامعه از سطح متوسط پایین‌تر بود.

«سروری، عالی‌پور و ریاحی‌نیا» (۱۳۹۳) در پژوهش خود میزان اضطراب اطلاع‌یابی

دانشجویان تحصیلات تکمیلی را بررسی کردند. نتایج این پژوهش که با حجم نمونه ۱۰۰ نفر و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه به دست آمد، میزان اضطراب در بین دانشجویان را ۱۶/۳۳ نشان داد. بالاترین میزان اضطراب مربوط به عامل موانع مربوط به «استفاده از مواد کتابخانه‌ای» با ۳/۱۲٪ و کمترین میزان اضطراب مربوط به عامل «تعامل با کتابداران» با ۲/۳۲٪ بود. همچنین بین سن و جنس و میزان اضطراب رابطه معناداری وجود نداشت.

«دالریمپل و زوزینگ»^۱ (۱۹۹۲) با بهره‌گیری از روش پژوهش کیفی (مطالعه موردی و مصاحبه) دیدگاه و احساسات چهل دانشجو درباره فرایند جستجوی اطلاعات را پس از انجام جستجو در فهرست برگه‌ای و برخط کتابخانه‌ای بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشانه‌هایی از ترس، تنش و اضطراب در خصوص جستجوی اطلاعات در دانشجویان را نشان می‌داد.

در پژوهش دیگری هیلگارد^۲ (۲۰۰۶) با استفاده از روش کیفی و در یک محیط آموزشی مبتنی بر گروه، رفتارهای اطلاع‌یابی گروهی از دانشجویان دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را در مدرسه سلطنتی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانمارک به مدت هفت هفته بررسی کرد و به این نتیجه رسید که دانشجویان در مراحل گوناگون فرایند جستجوی اطلاعات، نشانه‌هایی از اضطراب و نگرانی را از خود بروز دادند.

«چودوری و گیپ»^۳ (۲۰۰۹) در پژوهشی بر روی ۶۶۸ نفر از اعضای هیئت علمی نشان دادند اضطراب ممکن است به دلایل بسیاری در طی فرایند اطلاع‌یابی به وجود آید و یا تشدید شود. برخی از مهم‌ترین دلایل عبارت بود از: انتخاب نادرست منابع اطلاعاتی و عبارت جستجو، تردید در قضاوت درباره کیفیت و روزآمدی منابع اطلاعاتی و نیز تردید در تصمیم‌گیری درباره ربط و تناسب منابع. همچنین مشکلاتی مانند عدم بازیابی منابع

1. Dalrymple&Zweizing

2. Hylgard

3. Chowdhury&Gibb

اطلاعاتی مورد نیاز، آگاهی نداشتن از منابع اطلاعاتی موجود در زمینه پژوهش، وجود حجم گسترده‌ای از منابع اطلاعاتی در نتایج بازیابی، وجود منابع اطلاعاتی پراکنده و دسترسی نداشتن به متن کامل منابع مورد نیاز نیز ممکن بود سبب ایجاد و افزایش اضطراب حین فرایند جستجوی اطلاعات شود.

«سیناسمای»^۱ (۲۰۱۳) به بررسی ارتباط میان اضطراب کتابخانه‌ای، اضطراب ارتباطی و اضطراب زبان خارجی پرداخت. در این پژوهش که در آمریکا با استفاده از روش نظرسنجی برخط و با بهره‌گیری از سه مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای، اضطراب ارتباطی و اضطراب زبان خارجی با ۴۳۸ نفر از دانشجویان سال آخر انجام شد، نشان داد بین این سه نوع اضطراب رابطه وجود دارد. مهم‌ترین عامل در ایجاد اضطراب کتابخانه‌ای، موانع عاطفی شناخته شد.

نتایج پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه اضطراب و به‌طور خاص اضطراب اطلاع‌یابی نشان می‌دهد که عوامل گوناگونی در بروز این نوع خاص از اضطراب دخیل هستند. از آن جمله می‌توان به نقش کتابدار، فضای کتابخانه، نوع خدمات اطلاع‌رسانی و نظایر آن اشاره کرد. به نظر ضروری می‌رسد تا به نقش هریک از این عوامل در کاهش اضطراب پرداخته شود تا در نهایت بتوان با شناخت هریک از این عوامل، گام‌هایی در جهت رفع آن برداشته شود. از این رو، ضرورت بررسی نقش کتابداران و خدمات اطلاع‌رسانی به عنوان عوامل اضطراب‌زا احساس می‌شود تا بتوان به راهکارهایی رسید که از این عوامل نه به عنوان مؤلفه‌های اضطراب‌زا بلکه به عنوان عوامل مؤثر که نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی کاربران دارند، نام برد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری

1. Synasmay

شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد بود. حجم کل جامعه آماری شامل ۱۲۲۶۰ نفر متشکل از ۸۱۰۰ نفر کارشناسی ارشد و ۴۱۶۰ نفر دکتری بود. جامعه آماری به طبقات متمایز (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی و کشاورزی) تقسیم شدند و سپس از هر طبقه به روش نمونه‌گیری تصادفی غیرنسبتی، ۲۳۶ نفر از دانشجویان به عنوان نمونه انتخاب شدند.

برای گردآوری اطلاعات از پرسش‌نامه استفاده شد. پرسش‌های مطرح شده در پرسش‌نامه شامل دو بخش بود. در بخش نخست، پرسش‌نامه اضطراب اطلاع‌یابی «عرفان‌منش، کریم و ابریزاه»^۱ (۲۰۱۲) با انجام تغییراتی (برخی از گویه‌ها حذف و برخی دیگر اضافه شد) به منظور تطابق بیشتر با هدف‌های پژوهش به کار گرفته شد و شامل ۳۴ گویه بود. در بخش دوم، پرسش‌نامه سواد اطلاعاتی برگرفته از پرسش‌نامه «سیامک و داورپناه» (۱۳۸۷) و «نصیرپور» (۱۳۹۳) نیز با انجام تغییراتی استفاده شد که شامل ۲۰ پرسش بود. به منظور سنجش روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه در اختیار برخی از اعضای هیئت علمی و تعدادی از دانشجویان علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت. پایایی پرسش‌نامه نیز به وسیله ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از متغیرهای جمعیت‌شناختی پاسخگویان، در جدول ۱ آمده است. در این جدول به توصیف داده‌های جمعیت‌شناختی مانند جنسیت، مقطع تحصیلی و حوزه تحصیلی پرداخته شده است.

1. Erfanmanesh., Abrizah & Noor

جدول ۱. توزیع فراوانی جنسیت، حوزه تحصیلی، و مقطع تحصیلی دانشجویان

درصد	فراوانی	متغیر	
۴۸/۸	۸۳	زن	جنسیت
۵۱/۲	۸۷	مرد	
۱۰۰	۱۷۰	جمع	
۲۷/۶	۴۷	علوم انسانی	حوزه تحصیلی
۳۲/۵	۴۰	علوم پایه	
۲۵/۳	۴۳	فنی و مهندسی	
۳۲/۵	۴۰	علوم کشاورزی	
۱۰۰	۱۷۰	جمع	
۶۷/۶	۱۱۵	کارشناسی ارشد	مقطع تحصیلی
۳۲/۴	۵۵	دکتری	

پرسش‌های پژوهش در ادامه پاسخ داده شده است:

۱- دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه میزان از مهارت‌های سواد

اطلاعاتی برخوردار هستند؟

به منظور تعیین میزان سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه

فردوسی مشهد لازم بود در ابتدا میانگین نمره‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان، از

۲۲ سؤالی که در پرسش‌نامه سواد اطلاعاتی در نظر گرفته شد محاسبه و سپس با

نمره متوسط مقایسه شود تا وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان در سطح جامعه

هم مشخص گردد. در جدول ۲ میانگین سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات

تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد ارائه شده است.

جدول ۲. میانگین نمره‌ها و نتایج تی یک نمونه‌ای مربوط به سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	p-value	اختلاف میانگین
سواد اطلاعاتی	۹/۳۶۴	۲/۷۶۶	-۷/۷۰۷	۱۶۹	۰/۰۰۰	-۱/۶۳۵

با توجه به توزیع نرمال متغیر سواد اطلاعاتی، از آزمون پارامتری تی یک نمونه‌ای استفاده شد.

در جدول ۲ نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی با سطح متوسط (نمره ۳) نشان داده شده است.

همان‌گونه که یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد، سطح معناداری برای سواد اطلاعاتی دانشجویان، کمتر از ۰/۰۵ ($p=0/000$) و به طور معناداری کمتر از سطح متوسط بود.

۲- دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه میزان از خدمات اطلاع‌رسانی در راستای رفع نیازهای اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند؟

هدف این پرسش، تعیین میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد از خدمات اطلاع‌رسانی در راستای رفع نیازهای اطلاعاتی آنان بود. بدین منظور، گویه‌هایی نشان‌دهنده میزان استفاده دانشجویان از خدمات اطلاع‌رسانی گزینش شد. پس از محاسبه میانگین این گویه‌ها، میانگین به دست آمده با نمره متوسط (نمره ۳) مقایسه شد. در جدول ۳ نمره میانگین و نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای خدمات اطلاع‌رسانی آن نشان داده شده است.

جدول ۳. میانگین نمره‌ها و آزمون تی یک نمونه‌ای مربوط به خدمات اطلاع‌رسانی دانشجویان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	p-value	اختلاف میانگین
خدمات اطلاع‌رسانی	۲/۶۹۷	۰/۷۹۲	-۴/۸۹۵	۱۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۳۰۲

همان‌طور که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، سطح معناداری برای میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد از خدمات اطلاع‌رسانی کمتر از ۰/۰۵ ($p=0/000$) بود. در نتیجه، بین میانگین استفاده دانشجویان از خدمات اطلاع‌رسانی با میانگین متوسط آن (نمره ۳) تفاوت معنادار وجود داشت و این میانگین پایین‌تر از سطح متوسط بود.

۳- دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی تا چه حد در فرایند جستجوی اطلاعات دچار اضطراب اطلاع‌یابی می‌شوند؟

هدف از طرح این پرسش، تعیین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد بود. بدین منظور، ابتدا لازم بود تا میانگین اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد محاسبه و سپس با نمره متوسط مقایسه شود. در این پژوهش به منظور سنجش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان از پرسش‌نامه استفاده شد. این پرسش‌نامه دارای ۳۴ گویه بود. پاسخ گویه‌های آن به صورت طیف پنج ارزشی لیکرت در نظر گرفته شد و به هر گویه از ۱ تا ۵ (کاملاً مخالفم = ۱، مخالفم = ۲، نظری ندارم = ۳، موافقم = ۴، کاملاً موافقم = ۵) امتیاز تعلق گرفت. در جدول ۵ میانگین و انحراف معیار نمره‌های اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد ارائه شده است.

جدول ۴. میانگین نمره‌ها و نتایج آزمون تی یک‌نمونه‌ای اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	p-value	اختلاف میانگین
اضطراب اطلاع‌یابی	۲/۷۱۷	۰/۵۹۷	-۶/۱۵۹	۱۶۹	۰/۰۰۰	۰/۲۸۲

در جدول ۴ نتایج آزمون تی یک‌نمونه‌ای برای مقایسه میزان میانگین اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد با نمره متوسط (۳) نشان داده شده است.

یافته‌ها نشان می‌دهد سطح معناداری برای اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد، کمتر از $0/05$ ($p=0/000$) و در سطح متوسط بود.

۴- کتابداران تا چه میزان می‌توانند در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مؤثر باشند؟

این پرسش به منظور تعیین نقش کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد طراحی شد. نخست لازم بود تا گویه‌های مربوط به تعامل با کتابداران انتخاب و میانگین آنها محاسبه شود. یافته‌های جدول ۵ میانگین نمره‌های مربوط به کتابداران را نشان می‌دهد.

جدول ۵. نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای تعیین نقش کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی

متغیر	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	p-value	اختلاف میانگین
کتابداران	۲/۹۷	۰/۵۰	-۱/۰۳۵	۱۶۹	۰/۳۰۲	۰/۰۳۸۹

در جدول ۵ نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای تعیین میزان تأثیر کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد با نمره متوسط (۳) نشان داده شده است.

یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد، سطح معناداری برای تعیین میزان نقش کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی، بیش‌تر از $0/05$ ($p=0/302$) بود. در نتیجه، بین میانگین نمره‌های مربوط به کتابداران با نمره متوسط آنان تفاوت معنادار وجود نداشت. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت نقش کتابداران در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در سطح متوسط قرار دارد.

۵- شرکت در کارگاه‌های آموزشی (سواد اطلاعاتی و مانند آن) تا چه میزان می‌تواند اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی را کاهش دهد؟

این پرسش به منظور سنجش تأثیر کارگاه‌های آموزشی برگزار شده مانند کارگاه‌های سواد اطلاعاتی طراحی شد تا بتوان میزان تأثیر این دوره‌های آموزشی را مشخص کرد. بدین منظور، پرسشی در این رابطه مبنی بر حضور یا عدم حضور در این کارگاه‌های آموزشی در پرسش‌نامه سواد اطلاعاتی در نظر گرفته شد.

میانگین نمره اضطراب اطلاعاتی افرادی که در جلسات کارگاه‌های آموزشی شرکت کرده‌اند (۲/۶۶۰) و افرادی که در این دوره‌های آموزشی شرکت نکرده‌اند (۲/۷۲۶)، بسیار به هم نزدیک بود. در ادامه و به منظور مقایسه میان دو گروه (جامعه) از آزمون تی دو نمونه‌ای مستقل استفاده شد.

جدول ۶ نتایج آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین نمره‌های اضطراب اطلاعاتی افرادی را که در کارگاه‌های آموزشی شرکت کرده‌اند و افرادی را که در این دوره‌های آموزشی شرکت نکرده‌اند، نشان می‌دهد.

جدول ۶. نتایج آزمون تی دو نمونه‌ای مستقل برای مقایسه میانگین نمره‌های افراد دو گروه شرکت‌کننده در کارگاه‌های آموزشی و گروه بدون شرکت در آن

متغیر	آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها	t	درجه آزادی	p-value
شرکت در کارگاه	F	-۰/۴۸۰	۱۶۸	۰/۶۳۲
عدم شرکت در کارگاه	۰/۱۴۸	-۰/۴۶۴	۲۷/۰۲۹	۰/۶۴۶

یافته‌های جدول ۶ نشان می‌دهد sig مربوط به آزمون لوین^۱ برابر با ۰/۶۶۸ است و بزرگ‌تر از سطح معناداری ۰/۰۵ است. در نتیجه، فرض برابری واریانس‌ها (H_0) رد می‌شود. بنابراین اطلاعات سطر اول را برای نتیجه‌گیری درباره میانگین بررسی می‌کنیم. با مشاهده سطر اول می‌توان به این نتیجه رسید که سطح معناداری برای تعیین میزان تأثیر شرکت در کارگاه‌های آموزشی بیشتر از ۰/۰۵ ($p=۰/۶۳۲$) بود و تفاوت معناداری بین

1. Levene

نمره‌های دو گروه مشاهده نشد.

در ادامه نیز فرضیه‌های پژوهش مطرح و سپس تحلیل آماری شد که در ادامه به آن پرداخته شده است:

۶- بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی و اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی این رابطه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. مشاهده یافته‌ها نشان داد ضریب همبستگی $(-0/158)$ و سطح معناداری $(0/04)$ کوچک‌تر از عدد $0/05$ بود و در نتیجه رابطه معنادار منفی بین دو متغیر وجود داشت، یعنی با افزایش سواد اطلاعاتی اضطراب آنها کمتر شده بود.

۷- بین نمره دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی به مهارت‌های ارتباطی کتابداران و اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج مربوط به آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه یاد شده نشان داد بین این دو متغیر رابطه معنادار مثبتی وجود داشت $(p=0/000; r=0/07)$.

بین میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی از خدمات اطلاع‌رسانی و اضطراب اطلاع‌یابی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

در این آزمون نیز نتایج مربوط به آزمون همبستگی پیرسون نشان داد بین دو متغیر یاد شده رابطه مثبت معناداری وجود داشت $(p=0/000; r=0/09)$.

۸- بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی حوزه‌های تحصیلی مختلف (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی) تفاوت معناداری وجود دارد.

برای تعیین این تفاوت فرضیه ۴ این پژوهش طراحی شد. بدین منظور، برای تعیین هرگونه تفاوت معنادار بین حوزه‌های مختلف از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد. در جدول ۷ نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان ارائه شده است.

جدول ۷. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان درحوزه‌های مختلف

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذور	F	p-value
اضطراب اطلاع‌یابی	بین گروه‌ها	۰/۰۳۴	۳	۰/۶۷۸	۱/۹۲۹	۰/۱۲۷
	درون گروه‌ها	۵۸/۳۵۴	۱۶۶	۰/۳۵۲		
	جمع	۶۰/۳۸۸	۱۶۹			

یافته‌های به دست آمده از انجام آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد سطح معناداری به دست آمده در این آزمون ($p=0/127$) بیش تر از عدد $0/05$ بود. به بیانی دیگر، با اطمینان 95% می‌توان گفت بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در حوزه‌های مختلف تفاوت معنادار وجود نداشت.

۹- بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معناداری

وجود دارد.

به منظور بررسی این تفاوت، از آزمون تی دو نمونه‌ای مستقل استفاده شد. در جدول ۸ می‌توان توصیف برخی از شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی متغیرهای فرضیه فوق را مشاهده کرد.

جدول ۸. آماره‌های توصیفی اضطراب اطلاع‌یابی براساس مقطع تحصیلی دانشجویان

متغیر	مقطع تحصیلی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
اضطراب اطلاع‌یابی	کارشناسی ارشد	۱۱۵	۲/۸۰۲	۰/۵۷۹
	دکتری	۵۵	۲/۵۴۱	۰/۵۶۴

پس از اجرای آزمون، نتایج زیر به دست آمد که در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل برای مقایسه میانگین نمرات اضطراب
اطلاع‌یابی دانشجویان بر اساس مقطع تحصیلی

متغیر	مقطع تحصیلی	آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها		t	درجه آزادی	P-value
		Sig	F			
اضطراب اطلاع‌یابی	کارشناسی ارشد			۲/۷۱۱	۱۶۸	۰/۰۰۷
	دکتری	۰/۵۸۸	۰/۲۹۵	۲/۷۶۵	۱۱۱/۹۸۲	۰/۰۰۷

یافته‌های به دست آمده از اجرای این آزمون نشان می‌دهد سطح معناداری مربوط به آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها از عدد ۰/۰۵ بیش‌تر است (۰/۵۸۸). بنابراین اطلاعات سطر نخست برای نتیجه‌گیری درباره میانگین بررسی شد. با مشاهده نخستین سطرو اینکه سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است، فرضیه صفر (H_0) مبنی بر ادعای نبود تفاوت میزان اضطراب اطلاع‌یابی در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری پذیرفته نمی‌شود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معنادار وجود دارد؛ به این صورت که اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان دکتری از دانشجویان کارشناسی ارشد بیشتر است. در نتیجه فرضیه ۵ پژوهش تأیید شد.

۱۰- بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی حوزه‌های تحصیلی مختلف (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی) تفاوت معناداری وجود دارد. بدین منظور، برای تعیین هرگونه تفاوت معنادار بین حوزه‌های مختلف، از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد. در جدول ۱۰ نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه سواد اطلاعاتی دانشجویان ارائه شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه سواد اطلاعاتی دانشجویان در حوزه‌های مختلف

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذور	F	p-value
سواد اطلاعاتی	بین گروه‌ها	۲۱/۴۳۹	۳	۷/۱۴۶	۰/۹۳۳	۰/۴۲۶
	درون گروه‌ها	۱۲۷۱/۹۴۹	۱۶۶	۷/۶۶۲		
	جمع	۱۲۹۳/۳۸۸	۱۶۹			

یافته‌های به دست آمده از انجام آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد سطح معناداری به دست آمده در این آزمون ($p=0/426$) بیشتر از عدد $0/05$ بود. به بیانی دیگر، با اطمینان 95% می‌توان گفت بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در حوزه‌های مختلف تفاوت معنادار وجود ندارد. در نهایت، فرضیه ۶ پژوهش تأیید نمی‌شود.

۱۱- بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معناداری

وجود دارد.

به منظور بررسی این تفاوت، از آزمون تی دونمونه‌ای مستقل استفاده شد. در جدول ۱۱ می‌توان توصیف برخی از شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی متغیرهای فرضیه فوق را مشاهده کرد.

جدول ۱۱. آماره‌های توصیفی سواد اطلاعاتی بر اساس مقطع تحصیلی دانشجویان

متغیر	مقطع تحصیلی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
سواد اطلاعاتی	کارشناسی ارشد	۱۱۵	۹/۲۵۲	۲/۶۸۸
	دکتری	۵۵	۹/۶۰۰	۲/۹۳۵

پس از اجرای آزمون تی دونمونه‌ای مستقل، نتایج زیر به دست آمد که در جدول ۱۲ ارائه شده است.

جدول ۱۲. نتایج آزمون تی دونمونه‌ای مستقل برای مقایسه میانگین نمره‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان براساس مقطع تحصیلی

متغیر	مقطع تحصیلی	آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها		t	درجه آزادی	p-value
		Sig	F			
سواد اطلاعاتی	کارشناسی ارشد			-۰/۷۶۶	۱۶۸	۰/۴۴۵
	دکتري	۰/۱۸۳	۱/۷۹۰	-۰/۷۴۲	۹۸/۵۰۲	۰/۴۶۰

یافته‌های به دست آمده از اجرای این آزمون نشان می‌دهد سطح معناداری مربوط به آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها از عدد ۰/۰۵ بیشتر است (۰/۱۸۳). بنابراین اطلاعات سطر نخست برای نتیجه‌گیری درباره میانگین بررسی شد. با مشاهده نخستین سطرها اینک سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است، فرضیه صفر (H_0) مبنی بر ادعای نبود تفاوت میزان سواد اطلاعاتی در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتري تأیید می‌شود. بنابراین، با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتري تفاوت معنادار وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پس از تعیین سطح سواد اطلاعاتی جامعه مورد بررسی، مشخص شد میانگین سواد اطلاعاتی آنان به طور معناداری پایین‌تر از سطح متوسط است. نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش «سیامک و دیگران» (۱۳۹۲)، «سیامک» (۱۳۸۸)، «شیبانی و دیگران» (۱۳۹۰) مطابقت دارد. از سوی دیگر، یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های مشابه مغایر است. برای نمونه می‌توان به پژوهش‌های «پندپیرو و چشمه‌سهرابی» (۱۳۸۹)، «ترک و دیگران» (۱۳۹۲) و «امیری» (۱۳۸۹) اشاره کرد.

نتایج پژوهش «عرفان منش» (۱۳۹۰) مبنی بر وجود سطح متوسط اضطراب اطلاعاتی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی ایرانی در کشور مالزی، تا حدودی با نتیجه این

پژوهش مطابقت داشت. یافته‌های پژوهش «سروری و دیگران» (۱۳۹۳) نیز با این نتیجه هم‌سوی بود. در این پژوهش مشخص شد دانشجویان در فرایند اطلاع‌یابی سطحی از اضطراب را تجربه کرده‌اند.

سنجش تأثیر کارگاه‌های آموزشی برگزار شده مانند کارگاه‌های سواد اطلاعاتی در میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان، نشان داد بین میانگین نمره‌های افراد شرکت‌کننده در کارگاه‌های آموزشی و دیگران تفاوت معناداری مشاهده نشد. بنابراین مشخص شد شرکت در کارگاه‌های آموزشی تأثیری در میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی نداشته است.

در همین راستا نتایج پژوهش «عرفان منش» (۱۳۹۳) نیز نشان‌دهنده نبود تفاوت آماری معنادار میان اضطراب دانشجویانی که در دوره‌های آموزشی مهارت سواد اطلاعاتی شرکت کرده‌اند و دانشجویانی که در دوره‌های مذکور شرکت نکرده‌اند، بود. این در حالی است که پژوهش «جیائو و دیگران» (۱۹۹۷) و «عرفان منش و جهرمی» (۱۳۹۰) تأثیر معنادار دوره‌های آموزشی سواد اطلاعاتی، مهارت‌های کتابخانه‌ای و توره‌های آشنایی با کتابخانه را بر اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان نشان داده است.

نتایج این پژوهش و پژوهش‌هایی از این دست نشان داد اگرچه تجربه اضطراب (اضطراب کتابخانه‌ای، اضطراب رایانه‌ای و اضطراب اطلاع‌یابی) در میان یک جامعه اطلاعاتی ناگزیر است، اما راه‌های مختلفی وجود دارد که می‌توان تجربه این احساس منفی را نه به طور کامل اما تا حد بسیار زیادی کاهش داد.

برای نمونه، تجربه اضطراب اطلاع‌یابی در یک جامعه پژوهشی مانند دانشگاه که دانشجویان آن به ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی به طور متناوب در حال انجام امور پژوهشی هستند و با انواع منابع اطلاعاتی از جمله کتاب‌ها، مجله‌ها، وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مواجهند، بعید به نظر نمی‌رسد. به نظر می‌رسد افراد تحت تأثیر عوامل مختلف (زمانی، مکانی، موقعیتی و روان‌شناختی) رفتارهای اطلاع‌یابی گوناگونی از خود بروز می‌دهند. کتابداران و واسطه‌های اطلاعاتی موظفند با بهره‌گیری از روش‌های

مختلف مانند ارتقای سطوح مهارتی خود از جمله مهارت‌های حرفه‌ای و ارتباطی، درک صحیح از نیاز اطلاعاتی کاربر، آشنایی با عوامل اضطراب‌زا در حین فرایند جستجوی اطلاعات و درک احساس کاربر و همگامی با وی تا رسیدن به یک نتیجه مطلوب، به کنترل عوامل تأثیرگذار پردازند تا در نهایت بتوانند جستجوگران را تا حدّ زیادی به مسیرهای مشخص و هدفمند هدایت کنند.

از سوی دیگر، ضرورت آموزش سواد اطلاعاتی در یک جامعه پژوهشی مانند دانشگاه اجتناب‌ناپذیر است، زیرا می‌تواند فرایند جستجوی اطلاعات یک جستجوگر را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. در این میان، نقش کتابداران به عنوان افرادی که می‌توانند سهم بسزایی در تحقق سواد اطلاعاتی داشته باشند، مورد توجه است. نکته قابل تأمل این است که چنانچه کتابداران سواد اطلاعاتی مطلوبی نداشته باشند، چگونه می‌توانند به ایفای این نقش پردازند.

برخلاف پژوهش‌های دیگر که از روش خودارزیابی برای سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی استفاده شده بود، در این پژوهش به شیوه ارزیابی عینی (پرسش‌نامه)^۱ دانشجویان مورد سنجش قرار گرفتند. یافته‌ها حاکی از آن بود که وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان پایین‌تر از سطح مطلوب بود و شرکت در کارگاه‌های آموزشی نتوانسته بود در کاهش اضطراب اطلاع‌یابی آنان نقش مؤثری ایفا کند. این در حالی است که یافته‌ها نشان داد بین میزان سواد اطلاعاتی و میزان اضطراب اطلاع‌یابی رابطه معناداری وجود دارد.

در ادامه مشخص شد میزان استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی از خدمات اطلاع‌رسانی و میزان اضطراب اطلاع‌یابی آنان در فرایند جستجوی اطلاعات، پایین‌تر از

---

۱. برخلاف شیوه خوداظهاری که در آن فرد به روشی که تا حدود زیادی ذهنی است و در آن دست به خودارزیابی زده و سطح سواد اطلاعاتی خود را به طور کامل بیان می‌کند در این روش از پرسش شونده‌گان خواسته شده است تا به روشی عینی‌تر پرسش‌نامه‌ای را تکمیل کنند که در آن پرسش‌هایی طراحی شده است که به روش عینی‌تر مشخص و نمره سواد اطلاعاتی آن‌ها نشان داده شده است. مانند سطح مهارت افراد در استفاده از موتورهای جستجو.

سطح متوسط و نقش کتابداران در کاهش این اضطراب در سطح متوسط قرار دارد. پس از بررسی هریک از عوامل مؤثر در ایجاد اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان، مشخص شد میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان در موانع مربوط به کتابداران و درخواست کمک از آنان در رتبه اول قرار دارد و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی به عنوان دومین عامل اضطراب‌زا در جامعه مورد نظر شناخته شد.

در ادامه، رابطه بین متغیرهای مهارت ارتباطی کتابداران و میزان استفاده از خدمات اطلاع‌رسانی بررسی شد. یافته‌ها نشان داد در هریک از موارد فوق رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون‌های فرضیه نشان داد بین میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان و متغیر حوزه‌های مختلف تحصیلی تفاوت معناداری وجود نداشت، اما این تفاوت در مقطع تحصیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) معنادار بود. همچنین نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن بود که بین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و متغیرهای حوزه‌های تحصیلی مختلف و مقاطع تحصیلی، تفاوت معناداری وجود نداشت.

به طور کلی، پژوهش حاضر بر آن بود تا ضمن مشخص کردن میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد، بتواند به تعیین نقش کتابداران، خدمات اطلاع‌رسانی و میزان سواد اطلاعاتی جامعه مورد نظر بپردازد و به تفکیک، تأثیر هریک از آنها را بررسی کند. اکنون نتایج این پژوهش می‌تواند علاوه بر آگاهی مسئولان و کتابداران از میزان اضطراب اطلاع‌یابی و سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و تلاش هریک از آنها در راستای کاهش این اضطراب و ارتقای سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان، به آگاهی خود دانشجویان نیز منجر شود تا آنان نیز با شناخت صحیح هریک از این عوامل اضطراب‌زا و توجه به بالابردن مهارت‌های سواد اطلاعاتی خود، تا حدودی بتوانند به نقش قابل توجهی از خودکارآمدی در فرایند جستجوی اطلاعات دست پیدا کنند.

این پژوهش تأکید می‌کند که کتابداران علاوه بر شناخت جایگاه و اهمیت نقش خود و ارتقای سطوح مهارتی خویش به عنوان واسطه‌های اطلاعاتی، باید تلاش بیشتری را برای شناسایی هر یک از عوامل اضطراب‌زا و موانع دسترسی به اطلاعات انجام دهند، زیرا با شناخت روش‌های مورد استفاده کاربران و آگاهی از شرایط و ویژگی‌های شخصی، اجتماعی و روان‌شناختی آنان می‌توان تا حد زیادی به عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی کاربران پی برد.

در نهایت، مسئولان نیز باید در تدوین برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها به الگوهای آموزشی با رویکرد توسعه و بهبود مهارت‌های سواد اطلاعاتی توجه ویژه‌ای داشته باشند.

منابع

- امیری، زهرا (۱۳۸۹). «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهرکرد»، ماهنامه الکترونیکی ارتباط علمی، (۱۵).
- پندپذیر، معصومه؛ چشمه‌سهرابی، مظفر (۱۳۸۹). «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه بر اساس مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز»، فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه)، ۲ (۱۶)، ۱۲۵-۱۳۷.
- ترک، معصومه؛ موسوی چلک، افشین؛ حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۹۳). «ارزیابی میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی دانشگاه تربیت مدرس برمبنای استانداردهای قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی»، فصلنامه مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی، ۱ (۱)، ۴۶-۵۵.
- سروری، لیلا؛ عالی‌پور، فهیمه؛ ریاحی‌نیا، نصرت (۱۳۹۳). «بررسی اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی: مطالعه موردی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی»، در: مجموعه مقالات اولین همایش ملی تعامل انسان و اطلاعات، تهران: چاپار (۱۳۹۳)، ۹۷-۱۱۶.
- سیامک، مرضیه؛ داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۸). «ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه سنجش سواد اطلاعاتی پایه و واقعی دانشجویان مقطع کارشناسی»، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۲ (۴۵)، ۱۹۹-۲۴۴.
- شیبانی، بهناز؛ جمالی‌مهموشی، حمیدرضا؛ اصنافی، امیر (۱۳۹۰). رابطه محیط اطلاعاتی و سواد اطلاعاتی: مطالعه موردی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز، ۴۴ (۵۵)، ۲۷-۴۸.
- خوشیان، ناهید (۱۳۹۲). «سنجش اضطراب اینترنتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های شیراز و

- علوم پزشکی شیراز در فرایند جستجوی اطلاعات»، فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی، ۸ (۴)، ۴۳-۵۲.
- عرفان منش، محمدامین (۱۳۹۱). «مطالعه میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی: مطالعه موردی دانشجویان ایرانی در کشور مالزی»، پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی ۲ (۲)، ۵۳-۷۲.
- _____ (۱۳۹۰). «ساخت، اعتباریابی و پایایی سنجی مقیاس سنجش اضطراب اطلاع‌یابی»، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴ (۴)، ۱۱۵-۱۴۰.
- _____ (۱۳۹۱). «مطالعه میزان اضطراب اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی: مطالعه موردی دانشجویان ایرانی در کشور مالزی»، پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی ۲ (۲)، ۵۳-۷۲.
- عرفان منش، محمدامین؛ بصیریان جهرمی، رضا (۱۳۹۰). «مطالعه تأثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌های و تورهای آشنایی با کتابخانه بر اضطراب کتابخانه‌های دانشجویان»، دانش‌شناسی، ۱۵: ۴۳-۵۲.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۳). «تحلیل و بازآفرینی نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در عصر تحول»، در: مجموعه مقالات هفتمین همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، تهران: مرکز مدارک علمی و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۸۲)، ۱۹-۲۱.
- فرهادی، فائزه (۱۳۹۰). بررسی میزان اضطراب اینترنتی اعضای هیئت علمی دانشگاه بیرجند در فرایند جستجوی منابع اطلاعاتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه بیرجند.
- کولثا، کارول (۱۳۸۷). فرایند جستجوی اطلاعات کولثا، ترجمه فیروزه زارع فراشبندی. در: کرن ای فیشر، ساندا اردلز، لین مک کچنی: نظریه‌های رفتار اطلاعاتی. ویراسته زاهد بیگدلی، تهران: نشر کتابدار، ۲۷۳-۲۷۷.
- میهمانچی، بهناز و دیگران (۱۳۹۱) «بررسی رابطه متغیرهای شخصیتی با اضطراب اینترنتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران و آزاد اسلامی شهر ساری در سال ۱۳۹۰». مجله پزشکی ارومیه، ۲۳ (۶): ۶۷۶-۶۸۴.
- نصیرپور، نسرین (۱۳۹۳). رابطه میان سواد اطلاعاتی و خودکارآمدی کتابداران دانشگاه‌های فردوسی مشهد و علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- نوکاربزی، محسن؛ داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۵). «تحلیل الگوهای رفتار اطلاع‌یابی»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹ (۲)، ۱۲۱-۱۵۵.
- Bostick, S. L. (1992). The development and validation of the Library Anxiety Scale. PhD dissertation. Wayne State University, USA.
- Chowdhury, S.; F. Gibb. (2009). Relationship among activities and problems causing uncertainty in information seeking and retrieval, Journal of Documentation, 65(3) 470-499.
- Dalrymple, P. W.; D. L. weizig. (1992). Users' experience of information retrieval systems: An exploration of the relationship between search experience and affective measures, Library & Information Science Research, 14(2). 167-181.

- Doyle, Christina (1992). "Outcome measures for information literacy within the national education goals of 1990". Final Report to the national Forum on Information Literacy. Summary of Findings. ED 351033.
- Jiao, Q. G. & Onwuegbuzie, A. J. (1997). Factors associated with library anxiety. American Educational Research Association conference. Chicago.
- Erfanmanesh, M.A., Abrizah, A. & Noor, H.A.K. (2012). The Information Seeking Anxiety Scale:
  - Development & Validation. Malaysian Journal of Library & Information Science, 17(1), 21-39.
- Hyldegard, J. (2006). ss: Exploring Kuhlthau's Information Search Process model in a group-based educational setting, Information Processing & Management, 42(1). 276-298.
- Kuhlthau, C. C. (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective,
  - JASIS, 42(5). 361-371.
- Kuhlthau, C. C. et al. (1990). Validating a model of the search process: A comparison of academic, public, and school Library users, Library and Information Science Research, 12 (1). 5-31.
- Kuhlthau, Carol C. (1993). Seeking meaning: A process approach to library and information services . Nordwood: Ablex.
- Kuhlthau, Carol C. (2004). Seeking meaning: A process approach to library and information services (2 edition). Westport , CT: libraries Unlimited.
- Sinnasamy, Janaki. (2013). Library anxiety communication anxiety and foreign language anxiety: a correlative study. Asia Pacific Journal of Library and Information Science. Vol.3 No.2 (Jul -Dec 2013).